

Een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld

Voor- en tegenargumenten, en hoe nu verder?*

Robert Timmers, Wilma Dreissen & Janine Janssen**

1. Inleiding

Psychisch geweld is een maatschappelijk probleem dat vragen oproept over de herkenning van het fenomeen en de wijze waarop dit geweld kan worden aangepakt, en dat al geruime tijd op politieke aandacht kan rekenen.¹ Bij brief van 3 juni 2022 stuurde de minister voor Rechtsbescherming Weerwind het onderzoeksrapport *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten*² (hierna: het onderzoeksrapport) van de Open Universiteit en Avans Hogeschool naar de voorzitter van de Tweede Kamer. Dit nadat de regering bij motie van de Tweede Kamerleden Bergkamp, Özütok en Van den Hul was verzocht om een onafhankelijk onderzoek naar de strafbaarstelling van psychisch geweld uit te laten voeren.³ De hoofdvraag van dat verkennende onderzoek was: Kan een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld worden gerechtvaardigd na weging van alle relevante criteria voor strafbaarstelling en op welke manier kan deze strafbaarstelling slachtoffers al dan niet ondersteunen?⁴

In het hiervoor genoemde onderzoeksrapport zijn de argumenten voor en tegen een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld in kaart gebracht. In dat onderzoek en in deze bijdrage is nadrukkelijk niet beoogd om op kwantitatieve of

* De auteurs danken Johan Gortworst voor zijn waardevolle commentaar op deze bijdrage.

** Mr. drs. Robert W. Timmers is docent straf(proces)recht en promovendus aan de Open Universiteit. Hij verricht promotieonderzoek naar de strafbaarstelling van psychisch geweld onder promotorschap van de hierna genoemde auteurs. Daarbij is hij redactielid van *PROCES*. Prof. mr. dr. Wilma H.B. Dreissen is hoogleraar Straf(proces)recht aan de Open Universiteit en tevens rechter-plaatsvervanger bij de rechtbank Limburg. Prof. dr. Janine H.L.J. Janssen is bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie, verbonden aan de Open Universiteit en Avans Hogeschool. Zij stelde samen met voornoemde Dreissen het onderzoeksrapport *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten* op. Daarbij is zij voorzitter van de redactie van *PROCES*.

1 Zie de in februari 2018 gestarte online petitie 'Geestelijk geweld in het Wetboek van het Strafrecht', de Kamervragen die in juli 2020 aan de verantwoordelijke ministers werden gesteld over psychische mishandeling (*Aanhangsel Handelingen II* 2019/20, nr. 3944), de door de Tweede Kamerleden Bergkamp, Özütok en Van den Hul ingediende consultatienota over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld, november 2020 (online, huiselijkgeweld.nl) en de beleidsreactie van de ministers Weerwind en Van Ooijen d.d. 14 december 2022 (kenmerk 4312118, online rijksoverheid.nl).

2 J.H.L.J. Janssen, W.H.B. Dreissen & K. Juncker, *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten*, Den Bosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool 2022.

3 *Kamerstukken II* 2020/21, 28345, nr. 246.

4 Daarbij is niet één vastomlijnde definitie van (psychisch) geweld gehanteerd, maar is – zoals hierna wordt besproken – gewerkt met een conceptdelictsomschrijving.

kwalitatieve wijze gewicht toe te kennen aan de argumenten die voor of tegen een zelfstandige strafbaarstelling pleiten. De auteurs hebben daarbij geen standpunt ingenomen of voorkeur uitgesproken; zoals in het onderzoeksrapport is en ook hierna wordt betoogd, is daarvoor verdiepend vervolgonderzoek nodig.⁵ Het is aan de wetgever om de relevante argumenten tegen elkaar af te wegen. Opnieuw wensen wij daarvoor de verschillende gezichtspunten aan de wetgever, maar ook aan iedere andere geïnteresseerde, voor te houden. Dit vanuit onze diepe overtuiging dat psychisch geweld een ernstig (maatschappelijk) probleem is.

In deze bijdrage staat daarom de volgende vraag centraal: *Welke argumenten pleiten voor of tegen een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld in het Wetboek van Strafrecht, en waar dient het vervolgonderzoek zich op te richten?*

Aan de hand van het juridische en sociaalwetenschappelijke onderzoek dat ten behoeve van het genoemde onderzoeksrapport is verricht, zetten wij deze voor- en tegenargumenten uiteen en plaatsen wij hier kritische kanttekeningen bij. Daarnaast staan wij stil bij de aanbevelingen uit het onderzoek en de vraag wat professionals in de praktijk nu al kunnen doen om psychisch geweld te (h)erkennen en aan te pakken. Tot slot wordt ingegaan op de aanknopingspunten die er zijn voor het verrichten van vervolgonderzoek, mede in het licht van het promotieonderzoek dat medeauteur Timmers in dat kader verricht.

2. Methodologie

In de hiervoor genoemde motie waarin de regering werd verzocht om een onafhankelijk onderzoek naar de strafbaarstelling van psychisch geweld uit te laten voeren, werd een zevental onderzoeksvragen geformuleerd. Deze vragen zijn door de auteurs aangevuld met twee juridische en twee sociaalwetenschappelijke onderzoeksvragen, die tezamen leidden tot de centrale onderzoeksvraag in het onderzoeksrapport. Het antwoord op die vraag is tot stand gekomen op basis van literatuur- en jurisprudentieonderzoek en online (groeps)interviews met slachtoffers (ervaringsdeskundigen), professionals uit de veiligheidszorg en juridisch specialisten. De groepsgrootte van deze drie panels bedroeg vijf tot zeven respondenten per panel. Om af te wegen of een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld kan worden gerechtvaardigd, is een conceptdelictsomschrijving geformuleerd waarin de verschillende bestanddelen zoals genoemd in de Consultatienota over de aanpak van psychisch geweld⁶ zijn opgenomen. Die conceptdelictsomschrijving luidde: 'Hij die wederrechtelijk stelselmatig ernstig inbreuk maakt op de geestelijke integriteit van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat zijn handelen ernstig inbreuk maakt op de geestelijke integriteit van die ander wordt gestraft met (...).'

5 Hetgeen recentelijk is bekritiseerd door stichting Het Verdwenen Zelf; zie: www.professionals.verdwenenzelf.org/2022/psychisch-geweld-strafbaar-stellen-is-wel-haalbaar-en-hoognodig/. Zie voor een reactie op deze kritiek: W.H.B. Dreissen & J.H.L.J. Janssen, 'Opinie. Aan expliciet strafbaar stellen van psychisch geweld zitten nogal wat haken en ogen', *Trouw* 7 juli 2022.

6 Consultatienota over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld (online, huiselijkgeweld.nl).

Vanwege het verkennende karakter van het onderzoek viel een externe rechtsvergelijking buiten het bereik en heeft er geen afweging plaatsgevonden van argumenten *pro* versus argumenten *contra* een aparte strafbaarstelling. Dit vormen aanknopingspunten voor het hierna te beschrijven vervolgonderzoek.

Deze bijdrage bouwt voort op de resultaten van het juridische en sociaalwetenschappelijke onderzoek dat tot het onderzoeksrapport heeft geleid en is aangevuld met recente literatuur en jurisprudentie.

3. Argumenten voor een zelfstandige strafbaarstelling

Uit de bestaande literatuur en de afgenomen (groeps)interviews met de verschillende groepen deskundigen kon een aantal argumenten worden gedestilleerd die pleiten voor een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld in het Wetboek van Strafrecht (Sr).

Een zelfstandige strafbaarstelling draagt allereerst bij aan de normering en erkenning van psychisch geweld. De strafbaarstelling onderstreept dat psychisch geweld een probleem is en trekt een strafrechtelijke grens bij deze normoverschrijding. De gevolgen van psychisch geweld kunnen even ingrijpend zijn als die van fysiek geweld; sommige slachtoffers geven aan dit zelfs erger te vinden dan fysiek geweld. Het gebruik van psychisch geweld wordt als even – zo niet meer – moreel verwerpelijk beschouwd als fysiek geweld.⁷ De gelijkschakeling van fysieke en geestelijke mishandeling komt ook naar voren in het internationale recht.⁸

Daarnaast draagt een expliciete strafbaarstelling bij aan een betere bewustwording van en meer kennis en kunde over psychisch geweld bij politie en hulpverlening. Een aparte strafbaarstelling kan daarmee een belangrijke rol spelen in het verkrijgen van hulp en bescherming, nu psychisch geweld een duidelijkere en meer afgebakende status krijgt in het strafrecht. Engelfriet wijst er in dit verband op dat (bij gebrek aan daarop gerichte wetgeving en beleid) het *patroon* van psychisch geweld vaak niet wordt gezien, maar enkel afzonderlijke incidenten van seksueel geweld, fysiek geweld en belaging als een vorm van huiselijk geweld worden gezien.⁹

Ook kan een strafbaarstelling positieve invloed hebben op de aangiftebereidheid. Daarbij speelt enerzijds de mate van ontvankelijkheid van professionals om psychisch geweld te (h)erkennen een rol, en anderzijds de mogelijkheid van slachtoffers om aangifte te doen. Naast een eventueel gebrek aan besef van slachtofferschap kunnen ook gevoelens van schaamte en/of angst slachtoffers beletten om aangifte te doen. Ook aan de zijde van het slachtoffer speelt de (h)erkenning van het probleem dus een rol.

7 Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 4 en 54; Consultatienota over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld, p. 22-28.

8 Dit op basis van art. 8 EVRM, art. 33 Verdrag van Istanbul en art. 19 IVRK. Zie Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 44.

9 T. Engelfriet, 'Psychisch geweld. Vaak nauwelijks zichtbaar en niet expliciet strafbaar', *PROCES* 2021/6, p. 373. Een vergelijkbaar argument werd genoemd bij de strafbaarstelling van belaging; zie *Kamerstukken II* 1997/98, 25768, nr. 5 (herdruk), p. 3 en 17.

Tot slot kan een aparte strafbaarstelling worden ingezet als stok achter de deur bij hulpverlening, waardoor de huidige beperkingen van de vrijwilligheid van slachtoffers en daders om hulp te accepteren minder spelen. De dreiging van een eventuele vervolging kan maken dat de betrokkenen wél meewerken aan een hulpverlenings-traject.

4. Argumenten tegen een zelfstandige strafbaarstelling

Daarnaast bestaan er argumenten tegen een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld, die op basis van het onderzoek voor een deel ook kunnen worden gepareerd. De bezwaren tegen een zelfstandige strafbaarstelling bestaan samengevat in bewijsproblemen, het reeds strafbaar zijn van het plegen van psychisch geweld, alternatieven voor het strafrecht (nu dit als *ultimum remedium* wordt beschouwd) en bezwaren gebaseerd op het *lex certa*-beginsel. Deze categorieën van bezwaren worden hierna besproken.

4.1 Bewijsproblemen

Allereerst bestaan er bedenkingen met betrekking tot hetgeen moet worden bewezen. Omdat de individuele beleving subjectief is, is het de vraag of eenduidig door de wetgever (en wetshandhavers) te bepalen is wat wel en niet als psychisch geweld mag gelden. Daarnaast zal het in veel gevallen lastig zijn om een causaal verband aan te tonen tussen het geweld en het psychisch letsel, en zal het opzet van de dader op het toebrengen van dit letsel moeilijk te bewijzen zijn.

Opgemerkt dient te worden dat deze mogelijke bewijsproblemen niet wezenlijk anders zijn dan bij andere delicten. Dat geldt bijvoorbeeld voor het bewijs van opzet bij de dader. Met het gebruik van feiten van algemene bekendheid en bewijsvermoedens zoals die thans in de rechtspraak van de Hoge Raad zijn geaccepteerd, lijken deze bewijsproblemen dan ook niet onoverkomelijk.¹⁰

Daarnaast zou bij de beoordeling van de inbreuk op de geestelijke integriteit kunnen worden uitgegaan van de gemiddelde, met het slachtoffer te vergelijken persoon: een geobjectiveerd criterium. Mogelijk kan de beoogde strafbaarstelling – net als die van belediging, bedreiging en schennis van de eerbaarheid – met behulp van een geobjectiveerd criterium worden geëffectueerd.¹¹ De zojuist genoemde bewijsvermoedens bieden hiervoor aanknopingspunten, alsook het in de hiervoor vermelde conceptdelictsomschrijving opgenomen culpoze bestanddeel ‘redelijkerwijs moet vermoeden’. In dat verband is het wel wenselijk dat er in het parlementaire proces concrete voorbeelden worden gegeven van gedragingen die

10 Zo werd in Rb. Midden-Nederland 3 mei 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:1786 overwogen dat de verdachte zich, gelet op de omvang, duur en aard van zijn gedragingen, bewust moest zijn geweest van het bestaan van een aanmerkelijke kans op de benadeling van de (psychische) gezondheid van zijn kinderen. Hiermee kon het (voorwaardelijk) opzet worden bewezen.

11 Net zoals dat onzes inziens ook met de beoogde strafbaarstelling van seksuele intimidatie in de openbare ruimte zou kunnen. Zie R.W. Timmers, ‘Een zelfstandige strafbaarstelling van (non-) verbale seksuele intimidatie in de openbare ruimte in het licht van het recht op vrijheid van meningsuiting’, *DD* 2021/24, p. 289-306; J.S. Nan, ‘Kroniek van het straf(proces)recht’, *NJB* 2019/827, 15, p. 1038.

(op zichzelf of in combinatie) al dan niet geacht worden een inbreuk op de geestelijke integriteit te maken.

Naast de vraag ‘wat’ bewezen moet worden, is een ander punt van aandacht de wijze waarop het bewijs voor het plegen van psychisch geweld geleverd zou moeten worden. Zoals gesteld, zullen in veel gevallen geen getuigen aanwezig zijn bij het psychisch geweld. Veelal zal er dan ook een situatie ontstaan waarin het woord van het slachtoffer staat tegenover het woord van de ontkennende verdachte. De bewijsminimumregel van artikel 342 lid 2 Wetboek van Strafvordering (Sv) – beter bekend als de *unus testis*-regel – kan dan mogelijk aan een bewezenverklaring in de weg staan. Het genoemde artikel wordt thans zo door de Hoge Raad uitgelegd dat de rechter niet tot een bewezenverklaring mag komen als de door één getuige naar voren gebrachte feiten en omstandigheden op zichzelf staan; deze dienen dan ook steun te vinden in ander bewijsmateriaal.¹² Om een indruk te krijgen van welke vormen van aanvullend bewijs in aanmerking komen, helpt een blik op het *Statutory Guidance Framework* bij het in Engeland en Wales in 2015 ingevoerde artikel 76 van de Serious Crime Act (de strafbaarstelling van ‘coercive control’).¹³ Zo zouden geluidsoptnamen, dagboeken van het slachtoffer, berichten via social media, medische informatie en verslaggeving van hulpverlenende instanties tot steunbewijs kunnen dienen om de verklaring van het slachtoffer mee aan te vullen, waardoor aan het bewijsminimum kan worden voldaan.

Het inschakelen van forensische psychologen en psychiaters – als deskundigen die de psychologische evenknie van de forensisch arts vormen – zou bij het vaststellen van zowel de psychische schade als het vereiste causale verband met het geweld van meerwaarde kunnen zijn.

4.2 Reeds strafbaar en (daarmee) voldaan aan internationale verplichtingen

Andere argumenten tegen (afzonderlijke) strafbaarstelling bestaan in de stelling dat het plegen van psychisch geweld reeds strafbaar is en het internationaal recht niet dwingt tot een zelfstandige strafbaarstelling daarvan.

Het Verdrag van Istanbul,¹⁴ dat lidstaten beoogt te bewegen tot wetgeving en handelingspraktijken die geweld tegen vrouwen helpen tegen te gaan, verplicht in artikel 33 de aangesloten landen, waaronder Nederland, om opzettelijke vormen van psychisch geweld strafbaar te stellen. Daaruit volgt echter nog niet – zoals Engelfriet betoogt¹⁵ – dat dit verdrag ook eist dat er een *zelfstandige* strafbaarstelling van psychisch geweld in de strafwetgeving moet worden opgenomen.¹⁶ De Nederlandse

12 HR 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2452, r.o. 2.4, NJ 2010/515, m.nt. M.J. Borgers.

13 Home Office, *Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship. Statutory Guidance Framework*, Home Office 2015, p. 12-13 (online, laatst geraadpleegd 5 januari 2023).

14 Voluit: het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van 11 mei 2011.

15 T. Engelfriet, ‘Opinie. Psychisch geweld strafbaar stellen is wél haalbaar, en hoognodig’, *Trouw* 29 juni 2022.

16 Zie in dit verband ook R.S.B. Kool, ‘Het verdrag van de Raad van Europa ter bestrijding van geweld tegen vrouwen: reden voor een feestje?’, *NTM|NJCM-Bull.* 2011, 6/7, p. 646.

regering is bijvoorbeeld van mening dat de bestaande delicten ‘dwang’ en ‘bedreiging’ de vereiste bescherming reeds bieden.¹⁷

Een extensieve interpretatie van artikel 300 Sr (mishandeling) door psychisch geweld als opzettelijke benadeling van de gezondheid ex artikel 300 lid 4 Sr te kwalificeren, zoals thans in de lagere rechtspraak inzake psychische kindermishandeling gebeurt,¹⁸ zou de discussie over de nood aan aanvullende strafbaarstelling beslechten. In dat geval zou een afzonderlijke strafbaarstelling van psychisch geweld in het licht van het Verdrag van Istanbul naar onze mening overbodig zijn. Een dergelijke extensieve uitleg zou dan wel door de Hoge Raad moeten worden aanvaard. Ook in de literatuur is betoogd dat psychisch geweld – als opzettelijke benadeling van de gezondheid ex artikel 300 lid 4 Sr – als het misdrijf mishandeling valt te kwalificeren.¹⁹

Hoewel mogelijk niet verplicht, zou om de hiervoor genoemde redenen (de argumenten pro) alsnog tot een afzonderlijke strafbaarstelling kunnen worden besloten. In dat verband moet echter worden gezien in hoeverre die strafbaarstelling geen overlap vertoont met andere bestaande delictsomschrijvingen.²⁰ Ten aanzien van de delicten wederrechtelijke vrijheidsberoving (art. 282 Sr) en mishandeling (art. 300 Sr) en de wijze waarop die thans in de rechtspraak van de Hoge Raad worden uitgelegd, is die overlap er niet. In beide delicten ligt namelijk de nadruk op de fysieke vrijheid respectievelijk de fysieke integriteit.

De strafbepalingen van dwang, bedreiging en belaging vertonen echter wel allemaal overlap met de voorgestelde conceptdelictsomschrijving van psychisch geweld. Bij het delict dwang (art. 284 Sr) is de overlap met de voorgestelde conceptdelictsomschrijving van psychisch geweld bijna volledig, zij het dat bij dwang alleen de opzettelijke variant strafbaar is gesteld. Bij bedreiging (art. 285 Sr) gaat het eveneens om het uitoefenen van psychische druk, maar dan beperkt tot dreiging met zware geweldsdelicten. Bedreigingen met andere (mogelijk ook niet strafbare) vormen van geweld vallen daar niet onder. Ook de strafbaarstelling van belaging

17 *Aanhangsel Handelingen II* 2019/20, nr. 3944, p. 7. Dit standpunt is onlangs bestreden door het College voor de Rechten van de Mens. Daarbij werd opgemerkt dat de delictsomschrijvingen van wederrechtelijke dwang en bedreiging niet de gedragspatronen omvatten die typerend zijn voor situaties van psychisch geweld in de privésfeer. Zie haar brief aan de Tweede Kamer d.d. 20 januari 2023 met kenmerk 2023/007/VZ/KY (online, mensenrechten.nl), p. 3-4.

18 Zie de recente uitspraken: Rb. Noord-Holland 14 oktober 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:9068, r.o. 4.3.2; Rb. Midden-Nederland 7 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2150; Rb. Midden-Nederland 10 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2242, r.o. 4.3; Rb. Den Haag 3 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:5334, r.o. 3.3. Deze uitspraken zijn in lijn met het precedent dat is geschapen door de uitspraak: Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1539.

19 Y.G.M. Baaijens-Van Geloven, ‘Is psychische mishandeling strafbaar?’, in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 20. Gelet op de algemene conclusie van Baaijens-Van Geloven lijkt deze ook op te gaan voor psychisch geweld in de vorm van partnergeweld.

20 Dit gelet op het *lex certa*-beginsel en de toegevoegde waarde in ons strafrechtelijk stelsel; zie J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, p. 503. Waar een nieuwe strafbaarstelling slechts overlapt met bestaande strafbepalingen, schuilt het risico van symboolwetgeving en verspilling van middelen. Een dergelijke overlapping kan ook voor de rechtsfiguur van eendaadse samenloop (ex art. 55 lid 1 Sr) relevant zijn.

(art. 285b Sr) valt deels samen met de aparte strafbaarstelling van psychisch geweld voor zover die laatste ook betrekking zou hebben op geweldshandelingen buiten een persoonlijke relatie.²¹ Op het punt van de overlap met bestaande delicten komt het criterium van interne subsidiariteit om de hoek kijken. Dit criterium verplicht de wetgever de bestaande wetgeving te inventariseren om na te gaan of het strafbaar te stellen gedrag – mede gelet op de formulering en het te beschermen rechtsgoed – reeds onder de reikwijdte van bestaande strafbaarstellingen valt of daar onder te brengen is.²² Aan de hiervoor aangehaalde lagere rechtspraak kunnen argumenten worden ontleend op basis waarvan dit laatste in geval van psychisch geweld mogelijk is. Zo kan niet worden uitgesloten dat de wetgever – hoewel in de wetsgeschiedenis van artikel 300 Sr niet wordt gesproken over de geestelijke gezondheid – ook dit belang beoogt te beschermen.²³

4.3 Het bestaan van niet-strafrechtelijke alternatieven

In het kader van de subsidiariteit – geen zwaarder middel inzetten als ook met een lichter middel kan worden volstaan, waarbij het strafrecht als *ultimum remedium* wordt gezien – is gekeken naar de inzet van de bestuursrechtelijke maatregel van het tijdelijk huisverbod.²⁴ Een dergelijk huisverbod kan worden opgelegd in geval van psychisch geweld of redelijk vermoeden van dreiging van psychisch geweld. Echter, het tijdelijk huisverbod wordt niet vaak opgelegd, is preventief van karakter en kent beperkingen in zijn tijdsduur. Het is van belang dat wordt gezien waaróm het tijdelijk huisverbod niet vaak wordt ingezet en hoe dit middel optimaal te benutten is in de bestrijding van psychisch geweld. Daarnaast dient te worden afgewogen welke effecten preventie, voorlichting en hulpverlening (kunnen) hebben.

4.4 Het *lex certa*-beginsel

Tot slot zijn er bezwaren denkbaar gebaseerd op het materieelstrafrechtelijk legaliteitsbeginsel, meer specifiek het *lex certa*-beginsel. Het *lex certa*-beginsel houdt in dat voor iedereen duidelijk moet zijn welk handelen en nalaten leidt tot strafrechtelijke aansprakelijkheid, alsmede welke sancties daar op kunnen volgen.²⁵ De voorgestelde conceptdelictsomschrijving kan vaagheid worden verweten: de gedragingen die leiden tot een inbreuk zijn niet nader omschreven, en ook het begrip ‘geestelijke integriteit’ is vrij onbepaald. Echter, de Hoge Raad hanteert op het punt van het *lex certa*-beginsel een vrij milde maatstaf²⁶ en lijkt een bepaling niet

21 Belaging heeft naar zijn aard namelijk betrekking op handelingen van personen die in principe geen deel (meer) uitmaken van de directe persoonlijke levenssfeer van de belaagde, die overigens niet beperkt is tot de woning. Zie Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 37.

22 S.S. Buisman, ‘Criteria voor strafbaarstelling. De integratie tussen theorie en wetgevingsbeleid’, *Boom Strafblad* 2020/1, p. 69.

23 Gerechtshof Den Bosch 30 maart 2001, ECLI:NL:GHSHE:2001:AB0835, NJ 2001, 486; Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1539 en ECLI:NL:GHDHA:2017:1540; Rb. Midden-Nederland 3 mei 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:1786.

24 Art. 2 Wet tijdelijk huisverbod (Wth).

25 J.S. Nan, *Het lex-certa beginsel*, Den Haag: Sdu 2013, p. 251-255.

26 Nan 2019, p. 1038.

snel in strijd te achten met het bepaaldheidsgebod.²⁷ Zoals hiervoor aan de orde kwam, kunnen bestanddelen van de delictsomschrijving met een geobjectiveerd criterium in de praktijk worden gebracht. Het is dan wel van belang dat de wetgever zich uitlaat over de reikwijdte van de strafbepaling vanwege het relatief diffuse karakter van psychisch geweld en zijn veelheid aan verschijningsvormen.

5. Aanbevelingen uit het onderzoek

Wat kunnen professionals in de praktijk nu al doen om psychisch geweld te (h)erkennen en aan te pakken? Allereerst zijn er enkele aanbevelingen te formuleren met betrekking tot het fenomeen psychisch geweld. Zo is het zaak om onderzoek te doen naar de gevolgen van psychisch geweld, waaronder trauma. Het is namelijk niet zo eenvoudig om trauma na psychisch geweld te onderscheiden, en in de literatuur over geweld wordt met name aandacht besteed aan trauma bij kindermishandeling en huiselijk geweld. Daarnaast is het van belang om te investeren in deskundigheidsbevordering van professionals. Dit om betere dossiervorming mogelijk te maken en zo ook de bewijsbaarheid van psychisch geweld te vergroten. Hiertoe kunnen ook ervaringen uit het buitenland met betrekking tot bewijsvergaring dienstig zijn. Ook is van belang om te investeren in voorlichting over (de signalen van) dader- en slachtofferschap en in hulpverlening aan (potentiële) slachtoffers en hun omgeving. Dit alles om de mogelijkheden tot (h)erkenning van psychisch geweld te vergroten.

Ook ten aanzien van de inhoud van het strafproces en een eventuele zelfstandige strafbaarstelling kunnen enkele aanbevelingen worden geformuleerd. In de eerste plaats is het van belang om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om in het kader van de bewijsvoering gebruik te maken van forensische deskundigheid. Daarnaast is het zaak om middels cassatieberoep (in het belang der wet) of via een prejudiciële vraag aan de Hoge Raad de vraag voor te leggen of psychisch geweld onder artikel 300 Sr (mishandeling) kan vallen.²⁸ In geval van een zelfstandige strafbaarstelling dient verder nagedacht te worden over de verhouding tussen verschillende (overlappende) delicten, met name ten aanzien van het te beschermen rechtsgoed. Tot slot is het aangewezen dat onderzoek wordt gedaan naar de (on-) mogelijkheden van het tijdelijk huisverbod bij psychisch geweld.

27 HR 2 april 1985, ECLI:NL:HR:1985:AB7967, r.o. 6.3, NJ 1985/796; HR 28 mei 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE1490, r.o. 4.6, NJ 2002/483; HR 20 oktober 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD1257, r.o. 6.5, NJ 1999/48; HR 31 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA7954, r.o. 3.4, NJ 2001/14; HR 1 september 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD1270, r.o. 5.1, NJ 1999/61; HR 28 maart 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV1613, r.o. 3.6, NJ 2006/237.

28 Eerder werd de mogelijkheid tot het (ambtshalve) voorstellen van een cassatiemiddel op dit onderdeel niet benut (zie Concl. A-G A.J. Machielse 17 april 2018, ECLI:NL:PHR:2018:352).

Zoals hierna zal blijken, bieden de voornoemde aanbevelingen aanknopingspunten voor verdiepend vervolgonderzoek.²⁹

6. Conclusie

Bij brief van 3 juni 2022 stuurde de minister voor Rechtsbescherming Weerwind het onderzoeksrapport *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld? Voor- en tegenargumenten* naar de voorzitter van de Tweede Kamer. In het onderliggende verkennende onderzoek stond de vraag centraal of een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld – na weging van alle relevante criteria voor strafbaarstelling – kan worden gerechtvaardigd en op welke manier ze slachtoffers daarvan al dan niet kan ondersteunen.

In deze bijdrage was de hoofdvraag: Welke argumenten pleiten voor of tegen een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld in het Wetboek van Strafrecht, en waar dient het vervolgonderzoek zich op te richten?

Argumenten vóór een zelfstandige strafbaarstelling worden gezien in de normering en erkenning van psychisch geweld, een betere bewustwording van en meer kennis en kunde over psychisch geweld bij professionals, een positieve invloed op de aangiftebereidheid (door de (h)erkenning van het probleem door professionals én slachtoffers zelf) en een stok achter de deur bij hulpverlening, waar thans beperkingen kunnen spelen in de vrijwilligheid van slachtoffers en daders om hulp te accepteren.

Daarnaast werden argumenten tegen een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld geformuleerd, die op basis van het onderzoek ten dele ook kunnen worden gepareerd. De bezwaren tegen een zelfstandige strafbaarstelling bestaan, samengevat, in bewijsproblemen, het reeds strafbaar zijn van psychisch geweld (en het daarmee voldaan hebben aan internationale verplichtingen), bestaande (minder ingrijpende) alternatieven voor het strafrecht en bezwaren gebaseerd op het *lex certa*-beginsel.

In het verlengde daarvan werden aanbevelingen geformuleerd met betrekking tot het fenomeen psychisch geweld, meer precies omtrent het verrichten van verder onderzoek naar de gevolgen van psychisch geweld (zoals trauma) en het investeren in deskundigheidsbevordering van professionals en in voorlichting en hulpverlening aan (potentiële) slachtoffers en hun omgeving. Met betrekking tot het strafproces werd aanbevolen om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om in het kader van bewijsvoering gebruik te maken van forensische deskundigheid, aan de Hoge Raad voor te leggen of psychisch geweld onder artikel 300 Sr (mishandeling) kan vallen, na te denken over de (wetssystematische) verhouding met overlappen-

29 Onlangs is Robert Timmers, medeauteur van deze bijdrage, aan de Open Universiteit een promotieonderzoek gestart naar de strafbaarstelling van psychisch geweld. Ook in dat onderzoek zal de vraag centraal staan of een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld kan worden gerechtvaardigd na weging van alle relevante criteria voor strafbaarstelling. Daarbij is beoogd om aan de beperkingen van het eerdere verkennende onderzoek tegemoet te komen en een verdiepingsslag te maken die tot een wetenschappelijk verantwoorde stellingname kan leiden. Dit (vervolg)onderzoek zal onder andere bestaan uit een externe rechtsvergelijking.

de delicten, en onderzoek te doen naar de (on)mogelijkheden van het tijdelijk huisverbod bij psychisch geweld.

Deze aspecten zullen ook worden betrokken in het eerdergenoemde promotieonderzoek van Timmers. Dit promotieonderzoek vormt een verdiepingsslag ten aanzien van het reeds verrichte onderzoek, met name op het vlak van een externe rechtsvergelijking³⁰ en een uitbreiding van het empirische onderzoek, een verdere inventarisatie en weging van mogelijkheden van en alternatieven voor het strafrecht, de (oplossingen voor) bewijsproblemen, de eisen van het *lex certa*-beginsel en de plaats, wetssystematische verhouding en redactie van een eventuele zelfstandige strafbaarstelling. De hoop – maar tevens verwachting – is dat hiermee een nieuwe impuls wordt gegeven aan het volop in ontwikkeling zijnde (h)erkenningproces van het fenomeen psychisch geweld en de maatschappelijke discussie over de potentiële rol van het strafrecht hierin.

30 Uit een nadere beschouwing van de literatuur blijkt dat hier voldoende aanknopingspunten voor zijn; zie Engelfriet 2021, p. 373; Consultatienota over de aanpak van psychisch geweld en oriëntatie op een strafrechtelijke bepaling tegen psychisch geweld, p. 22-28; P. Jeney e.a., *Violence against Women. Psychological violence and coercive control*, Brussel: Europese Unie 2020, p. 22.